

УДК 37.091.313-057.87:378

Федоренко Н.І.

Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана кандидат соціологічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології

ІНТЕРАКТИВНЕ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ОСВІТІ: ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглядаються особливості сприйняття тренінгових технологій студентами. Автором описані результати особистого дослідження щодо ставлення студентів до тренінгових технологій; позитивні та негативні сторони використання тренінгових технологій у навчальному процесі; дієвість та результативність використання тренінгових технологій у навчальному процесі; доцільність впровадження тренінгових технологій в навчальний процес вищого навчального закладу.

Ключові слова: *інтерактивне навчання у вищій освіті, студентська молодь, тренінг, тренінгові технології*

В статье рассматриваются особенности восприятия тренинговых технологий студентами. Автором описаны результаты собственного исследования касательно отношения студентов к тренинговым технологиям; описаны позитивные и негативные стороны использования тренинговых технологий в учебном процессе; эффективность, результативность и целесообразность внедрения тренинговых технологий в учебный процесс высшей школы.

Ключевые слова: *интерактивное обучение в высшем образовании, студенческая молодежь, тренинг, тренинговые технологии*

The article deals with the specificity of perception of training technologies by students. The author describes the results of personal research regarding students attitude toward training technologies; advantages and disadvantages of using training technologies in the educational process; efficiency and performance of training technologies utilization during studying; worthwhileness of implementation of training technologies in the higher education process.

Keywords: *interactive training during higher education, students, training, training technologies*

Актуальність. Сьогодні у вищому навчальному закладі вже намітився перехід від авторитарної педагогіки до педагогіки гуманістичного розвитку особистості, від переважної уваги педагогів до накопичення знань студентів – до формування вмінь оперувати цими знаннями, від поточної організації навчання – до індивідуальної. Нова парадигма освіти обумовила оновлення фахової освіти. Все більше викладачів вищої школи відчувають потребу у впровадженні таких методик та технологій, які б допомогли реалізації особистісного підходу до студента. Впровадження інтерактивних технологій у викладанні фахових дисциплін дає змогу докорінно змінити ставлення до об'єкта навчання, перетворивши його на суб'єкт. Студент стає співавтором лекції, семінарського заняття тощо. Підхід до студента, який знаходиться у центрі процесу навчання, ґрунтується на повазі до його думки, на спонуканні до активності, на заохоченні до творчості. Він забезпечує підвищення навчально-виховної ефективності занять, сприяє реалізації принципів свідомості, активності навчання та призводить до значного зростання якості знань, умінь і навичок, які набувають студенти. Одним із засобів, який може сприяти вирішенню поставленої задачі, є

впровадження та активне використання у навчанні студентів тренінгових технологій навчання.

Аналіз досліджень і публікацій. Останнім часом впровадження тренінгових технологій в освітній процес стало предметом численних публікацій. Сутність і поняття, різновиди, елементи та інші аспекти тренінгового навчання широко представлені в роботах зарубіжних фахівців [1, 2, 4, 5, 8, 11]. Аналізом концептуальних положень тренінгу займалися Р. Баклі, Д. Кейпл [2], теоретичні та методичні основи групового тренінгу описали І. Вачков, С. Дерябо [4]. Серед дослідників, які займалися питаннями використання тренінгу в навчальному процесі, можна виокремити праці Л.Бондаревої, Т.Зайцевої, Н. Ключевої, В.Пугачова, Ю.Ємельянова та ін. Технології соціально-психологічних тренінгів описували в своїх роботах Г. П'ятакова і Н. Зайчківська [7]. Тренінгові технології навчання з економічних дисциплін, бізнес-тренінги для економістів, тренінги для формування управлінських компетенцій висвітлені в роботах вітчизняних фахівців: Н.Бутенко[3; 9; 10], О. Герасименко [3], А. Черпак [10], Г. Ковальчук [9], М. Артюшиної [6]. У своїх роботах автори розкривають методологічні аспекти організації тренінгових форм навчання у процесі економічної освіти, розглядають особливості організації бізнес-тренінгів, описують теоретико-методичні аспекти щодо організації та проведення управлінських тренінгів. Однак практично поза увагою фахівців залишається питання ефективного впровадження тренінгових технологій в освітній процес.

Метою даної статті є дослідження питання необхідності та ефективності впровадження тренінгових технологій в процес навчання у ВНЗ. Аналіз особливостей сприйняття тренінгових технологій студентами та можливостей впровадження тренінгових технологій в навчальний процес.

Упродовж ХХ століття тренінг як засіб адаптації людини до професійної діяльності отримав широке визнання і впровадження у різні сфери людської діяльності. Термін «тренінг» має низку значень: навчання, виховання, тренування. Наприклад, Ю.Ємельянов розглядає тренінг як групу методів, спрямованих на розвиток здібностей до навчання та оволодіння будь-яким складним видом діяльності [6, с. 246] Тренінг визначається і як засіб перепрограмування моделі управління поведінкою та діяльністю, що вже існує в людині. На відміну від традиційних, тренінгові форми навчання повністю охоплюють весь потенціал людини: рівень та обсяг її компетентності (соціальної, емоційної та інтелектуальної), самостійність, здатність до прийняття рішень, до взаємодії тощо. Знання на тренінгу не подаються у готовому вигляді, а стають продуктом активної діяльності самих учасників. У центрі уваги – самостійне навчання учасників та інтенсивна взаємодія. Відповідальність за результативність навчального процесу несуть однаковою мірою як викладач, так і кожний учасник тренінгу.

Так, наприклад, англійські вчені Р. Баклі та Д. Кейпл розуміють тренінг як сплановані та систематичні зусилля щодо модифікації або розвитку знань (вмінь) і настанов людини шляхом навчання з метою досягнення ефективного виконання одного чи декількох видів діяльності [2, с. 48]. Вітчизняні спеціалісти Г. Бевз та О. Главник зазначають, що тренінг – це одночасно: цікавий процес пізнання себе та інших; спілкування; ефективна форма опанування знань; інструмент для формування умінь та навичок; форма розширення досвіду [6, с. 246]. Фахівці у

впровадженні тренінгових технологій в освітній процес вищої школи Н. Бутенко, Г. Ковальчук, М. Артюшина вважають, що тренінг – це запланований процес модифікації (зміни) відношення, знання чи поведінкових навичок того, хто навчається, через набуття навчального досвіду з тим, щоб досягти ефективного виконання в одному виді діяльності або в певній галузі [9, с. 11].

На думку російської дослідниці П. Бавіної «тренінгові технології» - це спеціально організовані й розгорнуті у часі процедури навчання, під час яких реалізується уся система взаємозв'язків між цілями, задачами, змістом, ігровими та неігровими інтерактивними методами навчання, а також система зворотного зв'язку і корекції. Це технології, які доцільно розглядати у контексті діяльнісного навчання, вони спираються на основні принципи ігрового моделювання (вправи, асоціації, спілкування, досягнення очікуваних результатів тощо), а головне, є збалансованими за рахунок традиційних та нетрадиційних імітаційних методів навчання [1, с. 15].

Слід зазначити, що тренінгові технології є важливою складовою інтерактивного навчання. Спілкування учасників у ході тренінгу охоплює дві складові: зміст і процес. Зміст тренінгу – це тематика, що вивчається під час роботи. Процес тренінгу – це те, як взаємодіють учасники тренінгу під час навчання, яку атмосферу створюють, які ролі відіграють, як впливають один на одного. Ефективність процесу тренінгу залежить від методів тренінгу. Це те, у якій спосіб організоване навчання (міні-лекція, дискусія, робота у складі малих груп, кейс-метод тощо). Існують також такі види тренінгів, які націлені на формування та розвиток умінь, навичок і настанов ефективного спілкування - це тренінг партнерського спілкування, тренінг сенситивності та тренінг креативності, що пов'язані з психогімнастичними вправами. Психогімнастичні вправи з тренінгу сенситивності розвивають чутливість у сприйманні навколишнього світу, психологічних явищ і перш за все самого себе. Розвинута сенситивна здібність визначає можливості людини у встановленні та підтримуванні контактів у спілкуванні. Такі ж вправи з тренінгу креативності допомагають простежити та оцінити досягнення в межах програми тренінгу, з'ясувати, які відбулися зміни у діяльності представників різних груп. Продукти тренінгу креативності – це швидкість, гнучкість, точність, оригінальність мислення, толерантність, здатність до вирішення проблемних завдань та ситуацій. Робота у групах активізує студентів, збільшує результативність їхньої діяльності. Відбір тренінгових вправ залежить від творчості самого викладача, від мети заняття, перш за все розвиваючої: які вміння і навички на занятті потрібно сформувані у студентів. [7, с. 27-28].

Виклад основного матеріалу. З метою дослідження питання необхідності та ефективності впровадження тренінгових технологій в процес навчання, автором у 2014 році було проведене опитування студентів 3-го курсу кредитно-економічного факультету Київського національного економічного університету імені В. Гетьмана стосовно їхнього ставлення до тренінгових технологій. В рамках дослідження було опитано 50 респондентів, при цьому завдання створити репрезентативну вибірку не ставилося.

Дослідження було направлено на висвітлення наступних питань: виявлення ставлення студентів до тренінгових технологій; позитивні та негативні сторони використання тренінгових технологій у навчальному процесі; які елементи

тренінгових технологій найчастіше використовуються викладачами університету; дієвість та результативність використання тренінгових технологій у навчальному процесі.

Як і очікувалося, впровадження тренінгових технологій у процес навчання сприймається студентами дуже позитивно. Принаймні на запитання: «Як Ви вважаєте, чи потрібно використовувати тренінгові технології навчання у ВНЗ?» 100 % респондентів відповіли - так. Серед основних причин такого ставлення студентів, згідно думки респондентів, можна виділити те, що використання тренінгових технологій на заняттях зацікавлює предметом (66%), забезпечує зв'язок теорії та практики (64%) та активізує навчально-пізнавальну діяльність студентів (58%). До позитивних сторін впровадження тренінгових технологій в навчальний процес респонденти включили: можливість залучити до процесу навчання всіх студентів (30%) і можливість ознайомитися з новим матеріалом на практиці (30%).

На питання про результативність використання тренінгових технологій у навчальному процесі відповіді розподілилися таким чином. З тим, що тренінгові технології сприяють закріпленню нових знань та формуванню вмінь і навичок погодилося (86%) студентів. 60% респондентів вважають, що використання тренінгових технологій у навчальному процесі допомагає студентам самореалізуватися і розкрити свій творчий потенціал. В той же час, на думку студентів, вагомими є такі результати використання тренінгових технологій, як формування вміння працювати в команді (42%) та вміння ефективно і швидко вирішувати поставлені завдання (22%), що сприяє інтенсивності навчання, результат якого досягається завдяки власній активній роботі студентів. Отже, тренінгові форми мають низку переваг перед іншими формами організації навчання і можна констатувати, що на даний момент існує потреба як студентів, так і викладачів у подальшому впровадженні та розширенні сфери використання названих технологій в навчальному процесі.

Щодо використання тренінгових технологій викладачами КНЕУ імені В. Гетьмана близько 70% студентів зазначили, що викладачі на заняттях використовують окремі елементи тренінгових технологій. На думку 88% респондентів найчастіше на заняттях викладачі використовують дискусію. Дискусія – це метод, який дозволяє викладачу реалізувати цілий комплекс навчальних цілей. Під час дискусії студенти вчать пропонувати і обговорювати ідеї, припущення, відстоювати різні точки зору, доводити і обґрунтовувати певні позиції, погляди, підходи, вказувати переваги і недоліки застосування різних методів, всебічно аналізувати проблему і приймати певні рішення. 66% респондентів вважають, що достатньо часто та ефективно на практичних заняттях викладачами університету використовуються кейси. Кейси допомагають викладачу не тільки наблизити навчання до життя, а й навчити студентів описувати, характеризувати, порівнювати, класифікувати певні ситуації і способи їх вирішення, описувати причини і наслідки їх виникнення, аналізувати і оцінювати різні способи дій, вказувати типові помилки, пропонувати, обґрунтовувати та обирати доцільні способи вирішення ситуацій. Активно використовується викладачами на заняттях і мозковий штурм (36%). Цей метод допомагає викладачам спрямовувати студентів на розв'язання складних проблем, пошук кращої відповіді на запитання, оптимального вирішення ситуації.

Також на практичних заняттях організуються і проводяться навчальні ігри: рольові ігри (24%) та ділові ігри (22%). Ігри викликають значну активність студентів, оскільки ті заохочуються можливістю отримати за виконання певного завдання якогось значущого результату (виграшу, перемоги, винагороди). Викладачі висувують досить велику кількість класифікацій навчальних ігор. Найбільш узагальнено всі навчальні ігри розподіляються на рольові (гра-драматизація, розігрування ролей чи рольове проектування) та ділові (імітаційно-моделююча чи професійна). Сама по собі гра містить значний мотиваційний потенціал, хоч додатково викладач може стимулювати активну участь оцінками.

За відповідями 30% студентів викладачі КНЕУ імені В.Гетьмана не лише використовують окремі елементи тренінгових технологій, а й проводять частину практичних занять у формі тренінгів. Отже, в навчальному процесі вищої школи використання тренінгів і окремих тренінгових форм і методів стає все більш поширеним. Ці форми і методи допомагають студентам не тільки швидко та ефективно оволодіти необхідними теоретичними знаннями, а й формують у студентів необхідні їм уміння і навички інтерактивної взаємодії.

Також було з'ясовано, на заняттях з яких предметів найбільш доцільно використовувати тренінгові технології. Більшість респондентів (64%) вважають, що тренінгові технології можливо використовувати на заняттях з будь-яких дисциплін. 32% вважають доцільним використовувати тренінгові технології при вивченні психологічних та педагогічних дисциплін і 4% респондентів обрали економічні дисципліни. На думку респондентів активна робота у команді, опрацювання кейсів, рольові ігри – все це, допомагає не лише швидко та ефективно засвоїти теоретичний матеріал, а й створити творчий настрій на занятті.

Щодо труднощів, які виникають при використанні тренінгових технологій у навчальному процесі на думку 70% респондентів викладачу складніше оцінювати результати командної роботи; 36% респондентів вважають, що навчальну роботу на тренінгах складніше організувати і 12% респондентів вважають, що ігрова атмосфера на заняттях може формувати у студентів несерйозне відношення до навчання. Тому використання тренінгових технологій потребує від викладачів ВНЗ не тільки професійних знань і досвіду, а й певних умінь та навичок щодо ефективного впровадження тренінгових технологій у процес навчання. З ціллю розвитку та удосконалення таких вмінь в КНЕУ ім. Гетьмана організовані спеціальні тренінг-курси для викладачів: «Формування психолого-педагогічної компетентності викладачів», «Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів навчання у вищій школі», «Тренінгові технології навчання з економічних дисциплін». На цих курсах досвідчені викладачі кафедри психології і педагогіки та інших кафедр проводять тренінги для молодих викладачів університету, які тільки розпочинають свою професійну діяльність.

Висновки. У підсумках можна зазначити, що впровадження тренінгових технологій у процес навчання сприймається студентами дуже позитивно. Студенти вважають, що використання тренінгових технологій під час занять зацікавлює предметом, забезпечує зв'язок теорії та практики та активізує навчально-пізнавальну діяльність. При цьому на тренінгових заняттях викладач має можливість залучити до процесу навчання всіх студентів і може ознайомити аудиторію з новим матеріалом на практиці. Студенти виділили такі позитивні

сторони використання тренінгових технологій: тренінгові технології сприяють закріпленню нових знань та формуванню вмінь і навичок; допомагають студентам самореалізуватися і розкрити свій творчий потенціал; формують вміння працювати в команді та вміння ефективно і швидко вирішувати поставлені завдання, що сприяє інтенсивності навчання. Більшість викладачів використовують окремі елементи тренінгових технологій. Це – дискусія, кейси, мозковий штурм, рольові та ділові ігри. Лише невелика частина викладачів проводить більшу частину практичних занять у формі тренінгів. Щодо негативних моментів, які виникають при використанні тренінгових технологій у навчальному процесі, на думку респондентів: викладачу складніше оцінити командну роботу, ніж індивідуальну роботу студентів; навчальну роботу на тренінгах складніше організувати і ігрова атмосфера на заняттях може формувати у студентів несерйозне відношення до навчання. Тому використання тренінгових технологій потребує від викладачів ВНЗ не тільки професійних знань і досвіду, а й певних умінь та навичок щодо впровадження тренінгових технологій у процес навчання. У цьому викладачам можуть допомогти організовані для цього спеціальні освітні програми та тренінг-курси. Такий досвід вже існує у деяких університетах і необхідно його використовувати та розповсюджувати.

Список використаних джерел

1. Бавина П. А. Тренінгові технології в формуванні комунікативної компетентності майбутніх менеджерів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / П. А. Бавина. – Санкт-Петербург, 2006. – 26 с.
2. Бакли Р., Кэйпл Д. Теорія і практика тренінга / Р.Бакли, Д. Кэйпл. – СПб.: Питер, 2002. – 352 с.
3. Бізнес-тренінги для економістів: навч. посіб./ Н. Ю.Бутенко, О. О. Герасименко, О. Ю. Гулевич. – К.: КНЕУ, 2007. – 280 с.
4. Вачков І. В., Дерябо С. Д. Окна в мир тренінга. Методологічні основи суб'єктивного підходу к груповій роботі: учебное пособие / И. В. Вачков, С. Д. Дерябо. – СПб.: Речь, 2004. – 272 с.
5. Моносова А. Ж. Книга для бізнес-тренера: технології і мистецтво / А. Ж. Моносова. – СПб.: Речь, 2008. – 250 с.
6. Організація навчального процесу в умовах інноваційного розвитку економічного університету: навч.-практ. вид. / [Л. О. Савенкова, М. В. Артюшина, Г. М. Романова та ін.]; за ред. М. В. Артюшиної, Г. М. Романової. – К.: КНЕУ, 2014. – 321 с.
7. П'ятакова Г. П., Заячківська Н. М. Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування у вищій школі: навч.-метод. посіб. для студентів та магістрантів вищої школи / Г. П. П'ятакова, Н. М. Заячківська. – Л.: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 55с.
8. Сидоренко Е. В. Технології створення тренінга. От замысла к результату / Е. В. Сидоренко. – СПб.: Изд-во «Речь»; ООО «Сидоренко и Ко», 2007. – 336 с.
9. Тренінгові технології навчання з економічних дисциплін: навч. посіб. / Г. О. Ковальчук, Н. Ю. Бутенко, М. В. Артюшина та ін., за ред. Г. О. Ковальчук. – К.: КНЕУ, 2006. – 320 с.
10. Тренінг управлінських компетенцій: навч. посіб. / Н. Ю. Бутенко, А. Є. Черпак. – К.: КНЕУ, 2011. – 444 с.
11. Фопель К. Технология ведения тренинга. Теория и практика: пер. с нем / К. Фопель. – М.: Генезис, 2003. – 272 с.

Отримано 20.02.2015 р.